

**İSTANBUL'DA MÜTAREKE DÖNEMİ YEDEK SUBAY
TEŞKİLATLANMALARI**
**The Armistice Period In İstanbul The Organisations Of Reserve
Officers**

Dr. Ali Servet ÖNCÜ*

ÖZ

Osmanlı Devleti ve İtilaf Devletleri arasında imzalanmış olan Mondros Mütarekesi, Türk milletinin yeniden doğması adına yeni bir süreç başlatmıştır. Mütarekenin ağır şartlarının kendini her alanda göstermesi, bu süreç içinde birtakım gelişmeleri de beraberinde getirmiştir.

Savaş döneminde Osmanlı Ordusu'nun çeşitli kademelerinde Yedek Subay olarak görev yapan Türk gençleri, mütareke gereğince memleketlerine geri dönmüşlerdi. İstanbul'a geri dönen Yedek Subaylar ise şehrin özellikle 13 Kasım 1918 tarihinde düşman güçlerince fiilen işgal edilmesi nedeniyle hukuki ve sosyal haklarını koruyabilmek amacıyla kurdukları cemiyetler bünyesinde birtakım siyasi, kültürel ve ticari teşebbüslerde bulunmuşlardır. Milliyetçi kesimden destek gören bazı Yedek Subaylar ise işgaller karşısında sessiz kalmayarak kurdukları cemiyet bünyesinde Milli Mücadele'ye destek vermişlerdir.

Anahtar Sözcükler: Mütareke Dönemi, Yedek Subay, İstanbul, İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti, Osmanlı İhtiyât Zâbitan Cemiyeti.

ABSTRACT

Armistice of Moudros signed between Ottoman State and the Allies has started a new era on the name of the rebirth of Turkish Nation. The heavy terms of the armistice showed itself in every field and brought some new situations together in this process.

Turkish youth in charge as reserve officer in various positions of Otoman Army during war, turned back to their homes according to the terms of the armistice. Those who turned to İstanbul initiated some political, cultural and commercial efforts within some societies they established in order to preserve their legal and social rights due to the actual occupation of İstanbul by enemy forces an November 13, 1918. Some reserve officers supported by Nationalists without remaining silent gave support to National Independence War in the body of societies they established.

Key Words: Armistice Period, Reserve Officer, İstanbul, Teâvün Society Reserve Officers, Otoman Reserve Officers Society.

---

* Araştırmacı.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in 1908 yılında ilan edilmesi ile birlikte toplum nazarında ağırlığını iyiden iyiye hissettiren hürriyet düşüncesi, yaklaşık bir yıl sonra 16 Ağustos 1909'da çıkarılan "Cemiyetler Kanunu"¹ ile hukuki bir zemine oturtulmuştu. Bu tarihten sonra Devlet topraklarında çeşitli amaçlara hizmet eden yerli ve yabancı yüzlerce cemiyet kurulmuştur². I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri ile imzalamış olduğu 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nden sonra kurulan cemiyetlerde ise, özellikle devletin asli unsuru arasında bir ivme kazanan hürriyet düşüncesi, kendini siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel alanlarda bağımsızlık kazanma şeklinde göstermeye başlamıştır.

Ateşkes Antlaşması Osmanlı Devleti açısından çok ağır şartlar içermesine rağmen³ İngiltere adına mütarekeyi imzalayan Amiral Calthorpe, Osmanlı Devleti'nin gönderdiği heyetin başkanı olan Rauf (Orbay) Bey'e bazı vaatlerde bulunmuştu. Bu vaatler arasında İstanbul'a tek bir düşman askerinin dahi çıkmayacağı teminatı da vardı⁴. Ancak bu sözden kısa bir süre sonra 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'da Müttefik işgali başlamıştır⁵.

İşgalden sonra İtilaf Devleti'nin İstanbul'a gönderdikleri yüksek komiserlerin siyasi ve ekonomik kontrolü ele geçirmelerinin yanı sıra özellikle ekonomik sıkıntılar şehir halkının büyük bir bölümünü ciddi anlamda tehdit etmekteydi. İşsizlik ve hayat pahalılığı, önceleri zengin olan aileleri bile değerli eşyalarını satma mecburiyetinde bırakmıştı. Bu sıkıntılar geleneksel Osmanlı hayat tarzında dahi değişimlere sebebiyet vermiştir. Ekonomik gereksinimler ve erkek nüfusundaki azalma dolayısıyla bu döneme dek iş hayatında pek görülmeyen kadınlar iş hayatına atılmıştı. 1919 yılında kadınlar, posta memuru, sekreter, boğaz vapurlarında biletçi ve İstanbul Belediyesi kadrolarında sokak temizleyicisi olarak çalışmaya başlamıştı⁶. Ayrıca İstanbul'un bir diğer sorunu da mütareke öncesinden başlayarak bu dönemde de devam eden göç sorunu idi. Balkanlar'dan, Trakya'dan doğu vilayetlerinde Yunan işgali altındaki İzmir ve Aydın civarından sürekli göç alan şehir, bir de Bolşevik İhtilali'nden kaçan yaklaşık 150.000 Rus'a da ev sahipliği yapıyordu. Bu göçler nedeniyle başta

¹ *Cemiyetler Kanunu*, İkdam Matbaası, İstanbul, 1325/1909; *Düster*, Tertib-i Sani, I, 10 Temmuz 1324–29 Teşrin-i Sani 1327, Matbaa-i Osmaniye, 1329/1913, s. 604–608.

² Geniş bilgi için bk: Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler (İkinci Meşrutiyet Dönemi)*, I, İstanbul, 1984, s. 372; Mehmet Ö. Alkan, "Osmanlı'da Cemiyetler Çağı", *Tarih ve Toplum*, XXX/38, Ekim 2003, s. 4-12.

³ Türk İstiklal Harbi, I, *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1962, s. 41-44.

⁴ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, I, İstanbul, 1991, s. 26.

⁵ Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul*, İstanbul, 2000, s. 13.

⁶ B. Criss, *İşgal Altında İstanbul*, s. 44.

sağlık, ulaşım, iskân ve ekonomi olmak üzere birçok sektör iflas noktasına gelmişti. Örneğin; 1920 yılında göç nedeniyle kiralarda artışla mücadele için bir dernek bile kurulmuştu⁷.

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na İttifak Devletleri yanında dâhil olduğunda askeri güç bakımından çok güçlü bir yapıya sahip değildi. Trablusgarp ve Balkan Savaşları Osmanlı Devleti'nin zaten birçok eksikliği olan ordusunu daha da yıpratmış ve büyük savaş öncesi ordu oldukça zayıf düşmüştü. Devlet bu eksiklikleri gidermek için gerek savaş öncesi ve gerekse savaşa girdikten sonra birtakım askeri düzenlemeler yapmıştır. Bunlardan biri de askere alınacak erlerin durumu ile ilgilidir. Osmanlı Devleti, orduya alınan erlerin yaşlarında yapılan düzenlemenin yanında ordunun takviyesi için de savaşa girdikten sonra "İhtiyât Zâbitânı (Yedek Subay) Kanunu" çıkarmıştır. Bu kanunla amaçlanan düşünce kanunun 1. Maddesinde şu şekilde açıklanmıştır:

"Bilcümle kıtaat-i askerîyenin kafîle ve kolların ve teşkilât-ı sairinin vakt-i hazırda noksan olan veya hiç bulundurulmayan zâbitân kadrolarını ikmal ve teşkil ve vakt-i seferde zayıât hasebiyle vuku bulacak Zâbitân noksanını telâfi eylemek için İhtiyât Zâbiti kadrosu teşkil olunur"⁸.

Orduya takviye edilen İhtiyât Zâbitleri ise birinci ve ikinci sınıf olarak kanuna göre ikiye ayrılmışlardır⁹.

Birinci Dünya Savaşı bitince İhtiyât Zâbiti gençler, Mondros Mütarekesi'nin 5. Maddesi gereğince¹⁰ ordudan ayrılarak memleketlerine dönmüşlerdi. Bu gençlerden çoğunluğu 2. Sınıf Yedek Subay olanlar, savaştan sonra kendi bölgelerinde çeşitli amaçlarla tek çatı altında toplanmışlar ve genel adıyla "İhtiyât Zâbitleri" cemiyetlerini ülkenin çeşitli bölgelerinde teşkil etmişlerdir.

A-İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti

1- Cemiyetin Kuruluşu

Yedek subayların ilk teşebbüsleri İstanbul'da oldu. Çoğunluğu Dârülfünûn öğrencisi olduğu halde savaşa giden gençler, savaş sonunda İstanbul'un işgal altında olması ve yukarıda da bahsedildiği üzere şehirde

⁷ B. Criss, *İşgal Altında İstanbul*, s. 49-50.

⁸ *İhtiyât Zâbitânı Kanunu*, İstanbul Matbaa-i Askeriye, Süleymaniye, 1329/1913, Madde (M): 1, s. 2.

⁹ *İhtiyât Zâbitânı Kanunu*, M: 2; İkinci Sınıf İhtiyât Zâbitleri; Orduda en az 10 yıl görev yaparak isteği üzerine İhtiyât Zâbitliğine geçenlerden, Mekâtib-i Aliye (Yüksek Okul) mezunu olup, orduda 1 yıl mecburi eğitim görenlerden, Mekâtib-i İdadiye (Lise) mezunu olup, 2 yıl mecburi eğitim görenlerden ve Mekâtib-i Rüşdiye (Ortaokul) mezunu olup, 3 yıl eğitim görenlerden oluşmaktadır. (*İhtiyât Zâbitânı Kanunu*, s. 3.)

¹⁰ T.İ.H. I, *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, s. 42.

ekonomik, siyasi ve içtimai birçok çalkantılar ve buhranların olması dolayısıyla mağdur olmuşlar ve bir dizi girişimlerde bulunmuşlardır. İlk etapta basında seslerini duyurmaya çalışan bu gençlerle ilgili Türk Genci Dergisi'nde yayımlanan aşağıdaki yazı, bu gençlerin savaşta gösterdiği kahramanlığı en iyi anlatan ifadelerden birisidir:

“Memleketin taht-ı tehlikede bulunduğu o anda mekteblerini, işlerini güçlerini bırakarak birçok zamanda talimghâhta soğuğa, kara kışa bakmadan her gün sekizer saat talim yaptıktan sonra cephelere azimet ve esna-yı harbde: “Bu toprağı Türk'ün kanı yoğurdu, annem beni bu gün için doğurdu” diyerek istihkarı hayatla ilk önce düşman saflarına hücum ve bu suretle Türk'ün azim ve rezmini düşmanların nazarında bir kat daha isbat eden kahraman İhtiyât Zâbitlerinin...”¹¹

Birinci Dünya Savaşı'nda “Yedek Subay” olarak görev yapan gençler, seslerini daha iyi duyurmak için 30 Aralık 1918'de “İhtiyât Zâbitleri Postası” adında bir de dergi çıkardılar¹². Fakat aynı çatı altında toplanarak tek elden düşüncelerini gerçekleştirme gereği duydukları için bir de cemiyet kurmaya karar verdiler. “İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti” (Yedek Subaylar Yardımlaşma Cemiyeti) adını verdikleri cemiyetin fiili kuruluş tarihi, Kasım 1918'dir. Hükümetten izin alınması ile de cemiyet resmen 11 Ocak 1919 tarihinde kurulmuştur¹³.

Cemiyetin ilk toplantıları fiili kuruluş tarihi olan Kasım 1918'de başladı. Toplantılarda; devletin kendilerini kamuda istihdamı, okulu yarıda kalan gençlerin okullarına devamı, öğretmen olma seviyesinde olanların ise atanmalarını sağlamak gibi isteklerini 9 maddelik başlıklar altında topladılar¹⁴. Bu örgütlenmenin ardından varlıklarını daha somut bir şekilde ispat etme ve savaşta Osmanlı Ordusu'nda gösterdikleri yararlılıkları vurgulama düşüncesiyle aralarında topladıkları paralarla İstanbul'un münasip bir yerine “İhtiyât Zâbitleri Abidesi” dikmeyi dahi planladılar¹⁵. Ayrıca bu toplantılarda askerden dönen gençlerden daha önce öğretmenlik ve memurluk yapmış olup da iş bulamayanların ve öğrencilerin, hükümet ve Harbiye Nazırlığı tarafından toprak, maden, yol, nakliyat gibi sektörlerde istihdam edilmelerini sağlamaya çalışmak da ana hedef olarak belirlendi¹⁶.

¹¹ *Türk Genci*, (Tarih ve sayı okunmuyor), s. 15.

¹² *İhtiyât Zâbitleri Postası*, 30 Kanun-i Evvel 1334/30 Aralık 1918, Sayı (S): 1.

¹³ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği (DH. HMŞ)*, Dosya No (D.N):4-1, Gömlek No (G.N): 4-68.

¹⁴ *Hadisat*, 16 Teşrin-i Sani 1334/16 Kasım 1918, No: 28.

¹⁵ *Hadisat*, 21 Teşrin-i Sani 1334/21 Kasım 1918, No: 33.

¹⁶ *Alemdar*, 15 Kanun-i Evvel 1334/15 Aralık 1918, S: 1-1316; *İhtiyât Zâbitleri Postası*, 30 Kanun-i Evvel 1334/30 Aralık 1918, S: 1, s. 2.

Fiili kuruluşunu gerçekleştirdikten sonra 10 Ocak 1919'da Dârülfünûn Konferans Salonu'nda ilk kongresini İdare Heyeti Başkanı Ragıp Nurettin Bey başkanlığında yapan İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nde, Burhanettin Bey Cemiyetin Başkanlığına, Bahattin Tevfik Bey İkinci Başkanlığa seçilmiştir¹⁷. Kuruluşundan kongre gününe kadar ise cemiyete 406 üye kayıt yaptırmıştır¹⁸. İkinci toplantısını yine Dârülfünûn Toplantı Salonu'nda 17 Ocak 1919'da yapan cemiyet¹⁹, uzun görüşmeler sonucu nizamnamesini hazırladı. Cemiyetin amacı Nizamnamesinin 2. Maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

“Bil-umum İkinci Sınıf İhtiyât Zâbitlerinin sıyanet-i hukukuyla maddi ve manevi terfiye-i ahval ve temin-i istikbâlleri”²⁰.

Cemiyetin üç heyeti vardır:

Heyet-i İdare – Cemiyetin aktif üyelerinden oluşur.

Heyet-i Umumiye – Kongre olup üç ayda bir toplanır.

Divan Heyeti – Cemiyetin güvenlik ve emniyet işlerinden sorumludur.

İdare Heyeti, bir başkan ve dört üyeden oluşan cemiyetin üyelerinden birincisi kâtip, ikincisi temsilci, üçüncüsü muhasebecidir. Muhasebeci; cemiyetin hükümet ve dışla olan ilişkilerinde cemiyeti temsil etmekle görevlidir. Cemiyetin asli ve fahri olmak üzere iki tür üyesi vardır²¹. Ayrıca saraydan destek görmek düşüncesiyle cemiyetin fahri başkanlığı Şehzade Abdurrahim Efendi'ye teklif edilmiş, o da bu teklifi kabul etmiştir²². Kısa bir süre sonra yönetimde değişiklik yapan cemiyetin Başkanlığına Suphi Nuri, Burhanettin, Müfit Necdet, Raşit ve Ragıp Nurettin Beyler; üyeliklere, yukarıdaki isimlerin yanı sıra Alaattin, Ahmet Kemal, Ziya Gevher, Halit, Fahri, Tahsin Fazıl, Bahattin Tevfik, Hasan Dünder ve Ali Beyler; Divan Heyeti'ne bu isimlerle beraber Galip, Rıfat, Servet, Cemil Reşit, Yusuf Ziyattin, Tevfik, Rüştü ve Kemalettin Beyler; İdare Heyeti'ne ise, Suphi Nuri başkanlığında Müfit Necdet, Raşit, Alaaddin ve Ahmet Kemal Beyler getirilmiştir. Cemiyetin yayın organı olan İhtiyât Zâbitleri Postası'nın sahibi ve müdürü ise Divan Heyeti'nde bulunan Cemil Reşit Bey'dir²³.

Cemiyet, nizamnamesinde de ifade edildiği üzere harpten dönen İkinci Sınıf İhtiyât Zâbitleri'nin hukuki haklarını korumak ve mağduriyetlerini gidermek amacıyla kurulmuştu. Ancak bu amacın yanı sıra yedek subay

¹⁷ *İhtiyât Zâbitleri Postası*, 13 Kanun-i Sani 1335/13 Ocak 1919, S: 3, s. 1.

¹⁸ *İhtiyât Zâbitleri Postası*, 13 Kanun-i Sani 1335/13 Ocak 1919, S: 3, s. 1; Savaş sonunda İstanbul'a dönen Yedek Subayların sayısı yaklaşık 1000 kadardır. (*Tasvir-i Efkar*, 11 Kanun-i Sani 1335/11 Ocak 1919, No: 2618.)

¹⁹ *İhtiyât Zâbitleri Postası*, 20 Kanun-i Sani 1335/20 Ocak 1919, S: 4, s. 2.

²⁰ *BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Asayışı (DH. EUM. AYŞ)*, D.N:27, G.N:31, Belge No (B.N):31-2.

²¹ *BOA, DH. EUM. AYŞ*, D.N:27, G.N:31, B. N: 31-2,3.

²² *Tasvir-i Efkar*, 16 Kanun-i Sani 1335/16 Ocak 1919, No: 2623.

²³ *İhtiyât Zâbitleri Postası*, 20 Kanun-i Sani 1335/20 Ocak 1919, S: 4, s. 2.

gençlerin çoğu aydın ve vatansever gençlerdi. Bu yüzden cemiyet üyeleri, ilerleyen dönemlerde İstanbul'un ve vatanın işgaline karşı direnmeye ve bu doğrultuda faaliyetlerde bulunmaya da başladılar.

2-Cemiyetin Siyasi Faaliyetleri

İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nin; Türk Ocağı ile olan yakın ilişkisi ve birçoğunun milliyetçi gençlerden oluşması, İşgal altında olan İstanbul'da hükümetin dikkatini çekmiş ve İstanbul Hükümeti bu cemiyeti uyarma ihtiyacı hissetmiştir. Bu doğrultuda Harbiye Nezareti henüz resmi olarak askerlikle ilişkisi kesilmemiş bu subayların durumunu ele aldı ve takibat başlattı. Nezaret, Askeriye ile ilişkisi olanların siyasetle ilgilenmelerinin yasak olduğunu ve "Aleni fırka ve cemiyetin siyasiyeye intisab eyleyen ve siyasi ictimaat ve nümayişlere devam eden ve mülakat-ı siyasiyeye neşr ve o yolda alenen irad-ı nutuk eyleyen Zâbitlere üç aydan altı aya kadar pranga cezası"²⁴ verildiğini bildiren Askeri Ceza Kanunu'nu hatırlatmak suretiyle bu gençleri uyarmaya çalıştı.

O dönem İstanbul Polis Müdürü olan Esat Bey de, İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nden bazı ileri gelenleri çağırarak, tabancalarını teslim etmelerini istemiştir. Cemiyet üyelerinden Nahit Bey, Esat Bey'in isteğine; "Memleketin bu karışık ve geleceğin ne olacağının bilinemeyen zamanında hiçbir yedek subay tabancasını teslim etmez. İsterseniz zorla alın" diye cevap vermiştir. Esat Bey ise; "Ben hükümet adına söylüyorum" demiş ve bu duruma üstü kapalı olarak müsaade etmiştir²⁵.

Cemiyetin kuruluş aşamasında Türk Ocağı, bu gençlere kucak açarak her türlü maddi manevi destek sağlamıştır²⁶. Örneğin cemiyetin ilk toplantıları Türk Ocağı dairesinde yapılmıştır²⁷.

İsmail Hakkı Sunata; hatıralarında İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nin Türk Ocağı'nı merkez yapması üzerine iktidar partisi tarafından lekelendiğini belirterek şöyle devam eder: "Gerçi henüz Hürriyet ve İtilaf Fırkası iktidarda değildir. Ama her tarafta galip bir durum göstermeye çalışıyor ve bizim yardımlaşma cemiyetine yan gözle bakıyor, "İttihâdçi" damgasını vurmak istiyor"²⁸. Bu cümleden hareketle İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nin Türk Ocağı'nı merkez yaptığı dönemin II. Tevfik Paşa Hükümeti dönemi olduğu kuvvet kazanıyor. Tevfik Paşa Hükümeti'nden sonra 4 Mart 1919'da Damat Ferit

²⁴ *Atı*, 21 Kanun-i Sani 1335/21 Ocak 1919, No: 373.

²⁵ İsmail Hakkı Sunata, *İstanbul'da İşgal Yılları*, İstanbul, 2006, s. 14.

²⁶ *Tasvir-i Efkar*, 24 Kanun-i Sani 1335/24 Ocak 1919, No: 2631.

²⁷ *Atı*, 24 Kanun-i Sani 1335/24 Ocak 1919, No: 376; İsmail Hakkı Sunata, bu ocağın Beyazıt'taki ocak binası olduğunu söyler, bkz. İ.H. Sunata, *İşgal Yılları*, s. 12.

²⁸ İ.H. Sunata, *İşgal Yılları*, s. 19.

Paşa Hükümeti'nin kurulması²⁹ ile birlikte cemiyet üzerinde baskılar iyice artmıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Hükümeti iktidara geldikten birkaç gün sonra, İngiliz ve İtalyan polisleri, yedek subaylar arasında farklı bir oluşum olan Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti'ne baskın düzenleyerek, bomba ve gizli evraklar ele geçirmişlerdir. Hürriyet ve İtilafçılar, Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti'ni desteklediğinden dolayı, bu olayı, bazı gazeteler aracılığıyla İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'ne mal etmek istemişlerdir³⁰.

Cemiyetin ve üyelerinin faaliyetleri 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ile birlikte ülkede kurulmuş olan diğer bütün Milli Cemiyetler gibi daha da aktif bir hal alır. Örneğin; 17 Mayıs günü Dârülfünûn'da bütün öğrenciler işgal üzüntüsüyle derse girmemiş ve konferans salonunda toplanmıştır. Burada yapılan heyecanlı konuşmalardan sonra İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti üyesi Hasan Dünder, Rum asıllı öğrencilerin toplantıdan çıkarılmalarını teklif etmiş, bu teklif üzerine çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Ardından salonda gençler tarafından uzun konuşmalar yapılmış olup, toplantıyı duyan dışarıdan başka yedek subaylar ve bazı yöneticiler de bu toplantıya katılmışlardır³¹. Toplantı sonucu Yedek subaylar ve diğer Dârülfünûn öğrencileri, İzmir'den Yunanlılar çıkarılınca kadar derslere girmeme kararı almışlardır³². İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti üyeleri, İzmir'in işgaline tepki olarak tertiplenen İstanbul mitinglerinde de etkin rol oynamıştır. Yukarıda belirtildiği üzere 17 Mayıs'ta ilk toplantısını yapan gençler, 18 Mayıs'ta Dârülfünûn konferans salonunda öğretmenler ve öğrenciler ile birlikte bir toplantı daha yaptılar. Bu toplantıda Dr. Besim Ömer (Akalın) ve Akil Muhtar (Özden) Beylerin birer konuşma yaptıkları toplantıdan sonra İtilaf Devletleri'ne protesto telgrafi çekilmesine karar verilmiştir. Ayrıca toplantıda İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti adına bir üye de; “aç, sefil, kör, topal kalan Zâbitler karşısında hiç meyus olmayan ordu mensuplarının vatan için ölmeye hazır olduğu” şeklinde görüş bildirmiş ve cemiyet olarak protestoya katılmışlardır³³.

19 Mayıs'taki Fatih Mitingi'nden önce yapılan hazırlıkları cemiyet üyelerinden İsmail Hakkı Sunata şöyle anlatır:

“Bugün Dârülfünûn kapısından girerken bazı arkadaşlar, İzmir'de ölenler için bir mevlit okutulacağını ve halkın oraya çağrılacağını söyledi. Yine konferans salonunda toplanıldı. Büyük bir miting yapılmasının uygun olduğu kararlaştırıldı. Arkadaşlardan bir kısmı bunun hazırlığını yapmak üzere “Türk

²⁹ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele (Mutlakiyete Dönüş, 1918-1919)*, I, Ankara, 1998, s. 195.

³⁰ *İleri*, 12 Mart 1335/1919, No: 41.

³¹ İ.H. Sunata, *İşgal Yılları*, s. 31.

³² İ.H. Sunata, *İşgal Yılları*, s. 33.

³³ Kemal Arıbirnu, *Milli Mücadele İstanbul Mitingleri*, Ankara, 1975, s. 11.

Ocağı'na gitti. Bir kısmı da halka haber vermek üzere sokaklara, dükkânlara dağıldılar. Miting bugün öğleden sonra saat 4'te Saraçhane başında yapılacak. Ocağa giden arkadaşlarda miting için ufak kâğıtlar bastırmışlar, her tarafa dağıtmaya başlamışlar³⁴.

Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere, İhtiyât Zâbitler Teâvün Cemiyeti üyesi gençler, hazırladıkları miting ilanları ile halkı miting alanına toplamak suretiyle Fatih Mitingi'nin yapılmasında önemli görevler üstlenmişlerdir.

Yukarıda da görüldüğü üzere cemiyet, işgaller karşısında tavrını net bir şekilde ortaya koymuştur. Ancak Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın İstanbul'da Milli Hareketi önlemek isteyen İtilaf Devletleri ile birlikte hareket etmesine karşın Anadolu'da Milli Mücadele'nin giderek güçlenmesi ile beraber İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti üyelerinden büyük bir kısmı Anadolu hareketine katılmak amacıyla İstanbul'dan çok gizli kanallar vasıtasıyla Anadolu'nun muhtelif bölgelerine dağılmıştır.³⁵

Yedek subayların İstanbul'dan Anadolu'ya gizli kanallarla geçtiği hakkındaki somut delilleri ise Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler ortaya koymaktadır. Örneğin; Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti'nin, Karahisar-ı Sahip Mutasarrıflığı'na gönderdiği şifreli telgrafta; İstanbul'dan Anadolu'nun muhtelif bölgelerine gitmekte olan zâbitânın Karahisar'dan Mustafa namında biri aracılığıyla 19 Ağustos 1919'da Anadolu'da bazı bölgelere gönderildiklerinin haber alındığı bildirilerek adı geçen Mustafa Bey ve olay hakkında bilgi istenmiştir.³⁶

Karahisar'dan Dahiliye Nezareti'ne gönderilen raporda ise; İstanbul'dan Karahisar'a gelen bazı subayların, burada Mesut Bey adında biri ve Ethemzâde Mustafa Bey adında bir kişiye misafir olarak esrarengiz bir şekilde Dinar'a hareket ettiği bildirilmiştir³⁷.

Konya'dan Vali Vekili Hakkı Bey tarafından Harbiye Nezareti'ne gönderilen bir diğer şifre telgrafnamede ise Hakkı Bey olayı şöyle ifade etmektedir:

“İstanbul'dan Zâbitân ve İhtiyât Zâbitânından teşekkül bir cemiyet teşkilatını pek ileri götürmüş ve Zâbitânın her birine 1500 lira sivil olarak nazar-ı dikkati celb etmeksizin göndermekte ve oradan aldığı talimat üzerine Karahisar'da Mustafa Bey namında birine mülakâ olup oradan merbut mahallere gitmekte oldukları mevsukan haber alınmıştır. Bu günlerde Konya'ya Niğde

³⁴ İ.H. Sunata, *İşgal Yılları*, s. 33-34.

³⁵ Yücel Özkaya, “İstanbul'un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul'dan Ankara'ya Kaçışı Olayı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, V/13, Kasım 1988, s. 143.

³⁶ BOA, *Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH. KMS)*, D.N: 53-2, G.N:107, B. N: 107-1.

³⁷ BOA, *DH. KMS*, D.N: 53-2 G.N: 107, B. N: 107-5.

tarikiyle daha ilerden peyderpey Zâbitân vürud etmekte ve buradaki kumandanın vaziyeti bambaşka bir hal peyda etmektedir. Oraya taraf kumandan vesaire tarafından vuku bulan işarete kanaat getirerek sükûta böylece devam edeceğine hüküm olunursa pek çok aldanmış ve sonrasında bir felakete maruz bırakılmasına sebebiyet verilmiş olacaktır... Maruzatına itimat buyurmasına ve yapılmak lazım ise vaktinde yapılmış ve hatta İstanbul'da böyle ticaret vesaire suret süsü altında Eskişehir'e veya sair Anadolu topraklarına sivil zâbitân vüruduna müsaade buyrulmamasını ehemmiyetle istirham ederim"³⁸.

Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere İstanbul'daki yedek subaylar, İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti öncülüğünde İstanbul işgal edilmeden önce gizli kanallar aracılığıyla ticari faaliyet süsü verilerek İstanbul'dan ayrılıp, mücadelelerini Anadolu'da yapmaya çalışmışlardır. Bu faaliyetler aynı zamanda Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelecilerin güçlendiği dönemlerdir.

3-Cemiyetin Ticari ve Kültürel Faaliyetleri

İhtiyât Zâbitlerinin sosyal haklarını korumaya yönelik girişimleri kısa zamanda sonuç vermiş, Harbiye Nezareti yedek subaylara üç aylık maaş tahsis etmiştir³⁹. Maaşlar, yedek subayların erzakları da dâhil olmak üzere Aralık 1918, Ocak ve Şubat 1919 tarihlerine bölünerek üç aylık bir periyoda yayılmıştı⁴⁰. Bu gelişme cemiyet için kısmi bir başarı veya amaca ulaşma olarak görülebilir, ancak dönemin şartları göz önüne alındığında Nezaretin tahsis ettiği gelir, sayıları 1000 civarında tahmin edilen yedek subaylar için çok yetersiz kalmıştır. Bu yüzden İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti, bu dönemde yoğun bir şekilde, büyük çoğunluğu işgalci kontrolüne geçen ticaretle uğraşmaya çalışmışlardır. Amaçları ise işsiz gençlere iş imkânı sağlamaktı. Önce bir "Ticaret Encümenliği" teşkil eden cemiyet, ardından bu encümenliğin girişimi ile çeşitli mesleklerden gençlere iş tahsis etmeye başladı⁴¹. Bu encümenlik bünyesinde bir "Nakliyat-ı Bahriye" şirketi kurarak faaliyet alanını genişletmeye başladı. Ayrıca emlak bürosu işleri ile de ilgilenmeye başladı⁴². Cemiyet bir reklâm şirketi de kurdu⁴³. İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti gençlerinden bir grup, ekonominin kötü şartlarının aksine "Emlak Borsası" adıyla yarı resmi bir şirket oluşturdu. Bu teşebbüs hükümete de bildirilmiştir⁴⁴. Bunun yanı sıra yine kendi bünyesinde

³⁸ BOA, DH. KMS, D.N: 53-2 G.N: 107, B. N: 107-3.

³⁹ *Atı*, 23 Kanun-i Sani 1335/23 Ocak 1919, No: 375.

⁴⁰ İ.H. Sunata, *İşgal Yılları*, s. 14.

⁴¹ *İleri*, 13 Şubat 1335/1919, No: 13.

⁴² *İleri*, 16 Şubat 1335/1919, No: 17.

⁴³ *İleri*, 24 Şubat 1335/1919, No: 25.

⁴⁴ *İleri*, 1 Mart 1335/1919, No: 30.

“Memurîn Encümenliği” ve “Sanayi Encümenliği” heyetleri oluşturuldu⁴⁵. Ayrıca “Baytar Encümenliği” heyeti de teşkil edilerek İstanbul’ da bulunan genç baytarlar bu heyet etrafında toplanmaya çalışıldı⁴⁶. Bu teşebbüsler dâhilinde ilk etapta İstanbul’ da 1200 kuruş maaşla 50–60 arası gence istihdam sağlanmıştır⁴⁷.

Cemiyet, Türk gençlerine işgal İstanbul’unda her türlü desteği vermeye çalışmış ve bu faaliyetlerinde başarılı olmuştur. Böyle bir dönemde İstanbul gençliğinin, istihdamı ve ticaret hayatında yer bulması adına bu teşebbüsler çok önemlidir. Faaliyetlerini genişleten cemiyet, 1920 yılının Ocak ayında bir de “Anonim Şirketi” kurma başarısını göstermiştir. Bu teşebbüs İleri Gazetesi’nde, duyulan memnuniyetin güzel bir örneği olarak şu şekilde yer almıştır:

“İhtiyât Zâbitliğinden terhis edilmiş, esaretten avdet etmiş gençlere birer iş bularak heyet-i ictimaiyemizin bunları ikdar ve terfihe mecbur olduklarını kiraren yazmıştık.

Bugün memnuniyetle haber alıyoruz ki beş seneden beri cansiperane hudutlarda çarpışan, ati istiklâlleri namına her şeylerini feda eden genç, münevver, vatanperver hükümet zâbitânı hükümetle, hazine-i maliyeyle bir olmayı hiçbir suretle kabul görmeyerek memleketin iktisadiyatına mühim hizmetler ifa edeceğini ümit ettiğimiz bir anonim şirketi teşkil etmek suretiyle saha-i iktisadiyata atılacaktır.

Bu münasebetle beş seneden beri azami fedakârlıklar ibraz edip vatan için daima ita-yı vazifeye şitab edecek gençlerin inkisar-ı amil ve hilelerine meydan verilmemesini, genç, faal, müteşebbis evlâd-ı vatanın saha-i iktisadiyatta muvaffak olabilmesi için mümkün olabilen muavenetin ifasıyla sailerinden vatan ve millete nafiz ve hadim bir şekilde tecellisinin teminin ve Harbiye Nazırı paşanın mümkün olan her türlü muaveneti ibraz etmesini temenni ederiz.”⁴⁸

İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti kültürel atılımlar yapmaktan da geri durmadı. Öncelikle halkın kültürel seviyesini yükseltmek için bir sinema kurma teşebbüsüne girişti⁴⁹. Ayrıca fotoğrafçılık işine de başladı⁵⁰. Fakat işgal altında olan İstanbul’da bu tür girişimlerin etki alanını genişletmesi oldukça olanaksız bir durum arz etmekteydi. Yine de gençlerin çabaları içinde bulunulan ortama göre değerlendirildiğinde takdire şayandır.

Ancak Ferit Paşa Hükümeti’nin ilerleyen dönemlerinde İstanbul’da işgalci baskısı artınca ve özellikle de şehrin 16 Mart 1920’de resmen işgalinden sonra cemiyetin faaliyetlerine rastlanmaz. Cemiyetin kendini feshederek

⁴⁵ *İleri*, 3 Mart 1335/1919, No: 32.

⁴⁶ *İleri*, 10 Mart 1335/1919, No: 42.

⁴⁷ *Ati*, 3 Şubat 1335/1919, No: 386.

⁴⁸ *İleri*, 8 Kanun-i Sani 1336/8 Ocak 1920, No: 719.

⁴⁹ *İleri*, 16 Şubat 1335/1919, No: 17.

⁵⁰ *İleri*, 26 Şubat 1335/1919, No: 27.

Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Milli Mücadele'ye katılması ihtimal dâhilindedir.

B-Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti

1-Cemiyetin Kuruluşu

Birinci Dünya Savaşı sonrası İstanbul'a dönen Yedek Subaylar arasında ilk etapta tam birlik sağlanamamıştı. Nitekim İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti kuruluş aşamasındayken İstanbul'da bazı Yedek Subay gençlerin de teşkilatlanmaya başladıkları ve bu teşkilatlanmanın aynı dönemlere rastladığı görülür. Kasım 1918'de fiili kuruluşunu gerçekleştiren İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti, Aralık ile Ocak ayları içerisinde düzenledikleri kongreler ve toplantılar sonucu resmi kuruluşunu tamamlayabilmiştir. Cemiyetin nizamnamesinin maddelerinin görüşüldüğü bir toplantıda⁵¹ birkaç subay, nizamnamesini teşkil etmiş olan diğer bir Yedek Subay Cemiyeti ile birleşme teklifinde bulunmuş ve Cemiyet nizamnamesinin iptalini ve iki cemiyetin de adının "İhtiyât Zâbitleri Cemiyeti" şeklinde olmasını teklif etmiştir. Ancak cemiyet üyelerinin büyük bir kısmı bu teklifi kabul etmemiştir. Sonuç olarak, cemiyetin isminin aynen kullanılacağına ve cemiyet ile ilgili herhangi bir değişiklik yapılmayacağına karar verilmiştir. Bu olay üzerine cemiyet üyesinden oldukları halde bu fikirlerinde ısrar eden üç subay, diğer cemiyetin kuruluşuna taraftar olduklarından dolayı salonu terk etmişlerdir⁵².

Bu olay İstanbul'da kurulan ve aynı zamanlarda ortaya çıkan İhtiyât Zâbitleri Cemiyetlerinin bir bütünlük oluşturmadıklarını gösterir. Bunun sebebi olarak ise İsmail Hakkı Sunata; "Bizim Yedek Subaylar Yardımlaşma Derneği, Türk Ocağı'nı merkez yapınca iktidar Partisi tarafından lekелendi. Gerçi henüz Hürriyet ve İtilaf Fırkası iktidarda değildi. Ama her tarafta galip bir durum göstermeye çalışıyor, bizim yardımlaşma cemiyetine yan gözle bakıyor, İttihatçı damgasını vurmak istiyor. Bu düşünceyle karşımıza Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti, yani Osmanlı Yedek Subaylar Cemiyeti diye bir cemiyet çıkardılar. Onlar da Yedek Subay ama Osmanlı sıfatını taşıyor. Gerçi biz de Osmanlı Hükümeti'nin tebaasıyız ama önce bunun nedenini anlayamadık. Sonradan Damat Ferit Paşa Sadrazam olduğu zaman Osmanlı Yedek subaylar daha himaye görmeye başladılar. İşittiğimize göre açıkta olanlarına da iş buluyorlarmış. Hatta başkanlarını Şile'ye kaymakam tayin etmişler" demektedir. Bu görüşü destekleyen bazı bilgiler de vardır. Nitekim Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti⁵³

⁵¹ *İhtiyât Zâbitleri Postası*, 13 Kanun-i Sani 1335/13 Ocak 1919, S: 3, s. 1-2.

⁵² *İhtiyât Zâbitleri Postası*, 13 Kanun-i Sani 1335/13 Ocak 1919, S: 3, s. 2.

⁵³ 20 Kasım 1918 tarihinde kurulan Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti (Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler (Mütareke Dönemi)*, II, İstanbul, 1986, s. 138.), nizamnamesinin 2.

neşrettiği 1918 yılı bilânçosunda Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti üyesi gençlere yardımlarda bulunmuş, İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'ne ise "Hakiki nokta-i nazarları henüz tayin etmediğinden kendileri ile münasebata girilmemiştir" denilmiştir⁵⁴. O güne kadar basında yeterince kendilerinden bahsettiren cemiyet üyeleri ise bu açıklamanın bir bahane olup, asıl sebebin kendilerine "İttihâdçi" gözüyle bakılması olduğunu vurgulamaya çalışmışlardır⁵⁵.

Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti'nde bir ara başkanlık yapan Çiloğlu Hilmi Bey ise cemiyetin nasıl teşkil ettiğini anlatırken İsmail Hakkı Sunata'nın anlattıklarından farklı bilgiler vermiştir. Çiloğlu Hilmi Bey, İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nden ayrı bir şekilde teşkilatlanmaya yönelmenin sebebinin, hazırlanan cemiyet nizamnamesinin çok güzel olmasına rağmen, cemiyetin kongresinde ve faaliyetlerinde, bu nizamnameye göre hareket edilmemesinden kaynaklandığını vurgulamıştır⁵⁶. Hilmi Bey, buna rağmen cemiyetle yine kardeş olduklarını, beraber aynı amaca hizmet etmeleri gerektiğini ve arada husumet olmaması gerektiğini de belirtmiştir⁵⁷.

1 Ocak 1919'da kurularak nizamnamesini hazırlayan Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti'ne hükümet, İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'ne verdiği izin ile birlikte çalışma izni verdi⁵⁸. Alınan karara göre Cemiyetin Başkanlığına Necati Bey⁵⁹, İkinci Başkanlığına Çiloğlu Hilmi Bey⁶⁰ ve Genel Kâtipliğine ise Hidayet Bey seçildi⁶¹. Cemiyetin nizamnamesinin 3. Maddesine göre; I. Dünya Savaşı'ndan sonra ordudan terhis ya da ihraç edilen yedek subaylara iş bulmak, para yardımında bulunmak, yedek subayların hak ve hukuklarını muhafaza etmek, çeşitli konferanslar ve müsamereler vermek suretiyle aralarındaki birlik ve bütünlüğü sağlamak amacıyla Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti kurulmuştur⁶².

Cemiyetin amaçları, İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'ne nazaran daha geniş tutulmuştur. Ayrıca nizamnamenin 4. Maddesinde açıklandığı üzere

---

Maddesinde İttihâd ve Terakkî muhalifi olduğunu açık bir şekilde vurgulamış (*Hadisat*, 24 Teşrin-i Sani 1334/24 Kasım 1918, No:36.); Fırka, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na yakınlığı ile tanınmıştır. (T.Z. TUNAYA, *Siyasal Partiler*, II, s. 140.)

⁵⁴ *İhtiyât Zâbitleri Postası*, 13 Kanun-i Sani 1335/13 Ocak 1919, S: 3, s. 4.

⁵⁵ *İhtiyât Zâbitleri Postası*, 13 Kanun-i Sani 1335/13 Ocak 1919, S: 3, s. 4.

⁵⁶ *Musavver Gençlik Vahdeti*, 8 Mayıs 1335/1919, S: 1, s. 6.

⁵⁷ Çiloğlu Hilmi, "Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti Nasıl Teşekkül Etti", *Musavver Gençlik Vahdeti*, 8 Mayıs 1335/1919, S: 1, s. 6.

⁵⁸ *BOA, DH. HMŞ*, D.N: 4-1, G.N: 4-68.

⁵⁹ *Musavver Gençlik Vahdeti*, 8 Mayıs 1335/1919, S: 1.

⁶⁰ *Musavver Gençlik Vahdeti*, 8 Mayıs 1335/1919, S: 1, s. 4.

⁶¹ *Musavver Gençlik Vahdeti*, 8 Mayıs 1335/1919, S: 1, s. 5.

⁶² *Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti Nizamname-i Esasisi*, Matbaa-i Orhaniye ve Şürekası, 1 Kanun-i Sani 1335/1 Ocak 1919.

Osmanlı tebaası olan bütün milletlerin ayırım gözetmeksizin cemiyete dâhil olabilmeleri mümkün kılınmıştır.

2-Cemiyetin Faaliyetleri

Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti, amacına uygun olarak gençlere iş bulmaya çalışmıştır. Örneğin; 1500–2000 kuruş maaşlı vazifelerde istihdam olmak üzere ve erzak işleri temin edilmek üzere 120 gence iş bulunmuştur⁶³.

İstanbul’da çeşitli semtlerde şube açan cemiyetin Beyoğlu Şubesi’nde Heyeti Faale Reisi Kemal Bey’in odasında dört adet el bombası ihbarı üzerine İngiliz ve İtalyan polisleri binayı basarak bomba ve gizli evraklar bulmuştur. Bu olay işgal güçlerinin Cemiyete karşı olumsuz bir tavır sergilemesine sebebiyet vermiştir⁶⁴.

Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti, “Musavver Gençlik Vahdeti” adıyla bir dergiyi 8 Mayıs 1919’den itibaren çıkarmaya başlamıştır. Derginin sahibi Cemiyetin Başkanı Necati Bey, Başyazarı Raif Halil Bey’dir. Raif Halil Bey, dergide, gençliğe sahip çıkması için hükümete telkinlerde bulunmuştur⁶⁵. Musavver Gençlik Vahdeti’nde, cemiyetle ilgili verilen bilgilerin yanı sıra edebiyata da yer verilmiş ve Tefik Fikret, Emile Zola, Oscar Berener’den bol bol örnekler verilmiştir⁶⁶. Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti’nin ne zaman kapandığı hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Sonuç olarak; İtilaf Devletleri’nin, Osmanlı Devleti ile I. Dünya Savaşı sonunda imzalamış olduğu 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesine dayanarak İstanbul’u 13 Kasım 1918’de fiili ve 16 Mart 1920’de de resmen işgali üzerine İmparatorluğun başkenti çok ciddi çalkantılı dönemler geçirmiştir. Böyle bir dönemde Mütareke’nin 5. Maddesi gereğince büyük bir bölümü terhis olan Osmanlı Ordusu’nda İstanbul’a dönen yedek subaylar İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti ve Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti adında iki cemiyet kurarak bu karışık ortamda kendi haklarını savunmak ve istihdamlarını sağlamak için çaba sarf etmişlerdir. Türk Ocağı’nın da desteğini alan İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti, yaptığı ticari ve kültürel faaliyetlerin yanı sıra işgallere tepki olarak düzenlenen mitinglerde de faydalı olmuş, daha sonra Anadolu’da güçlenen Milli Mücadele saflarına katılmışlardır. Daha çok Hürriyet ve İtilaf Fırkası’ndan destek alan Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti’nin ise böyle bir faaliyetine rastlanılmamakla birlikte yaptığı çalışmalar sonucu yedek subaylara özellikle istihdam konusunda yardımcı olduğu görülür. Yedek Subay gençlerin teşkilatlanmaları sadece İstanbul’da olmamıştır. Benzer cemiyetlere Anadolu’da

⁶³ İleri, 18 Şubat 1335/1919, No: 19.

⁶⁴ İleri, 13 Mart 1335/1919, No: 42.

⁶⁵ Musavver Gençlik Vahdeti, 8 Mayıs 1335/1919, S: 1, s. 3.

⁶⁶ Musavver Gençlik Vahdeti, 8 Mayıs 1335/1919, S: 1, s. 2.

da rastlamak mümkündür. İlk etapta aynı amaçlarla kurulmuş olan Yedek Subay Cemiyetleri, kısa bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Milli Mücadele'nin koyu birer savunucusu olarak, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri gibi çalışmışlardır⁶⁷. Ayrıca bu cemiyetler Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra da merkezi Ankara olmak üzere ülkenin muhtelif bölgelerinde kurulmuşlardır. Örneğin; Cemiyetin Erzurum Şubesi'nin açılması dolayısıyla Sarıkamış'ta yayın yapan Varlık Gazetesi şu haberi vermiştir:

“İhtiyat Zâbitlerimizin terfiye-i hal ve temin-i istikballeri maksadıyla teşekkül eden ve merkez-i umumisi Ankara'da bulunan İhtiyât Zâbitleri Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi, bütün şark İhtiyât Zâbitlerinin iştirakiyle küşad edilmiştir ve faaliyete başlamıştır. Kendilerine muvaffakiyet temenni ederiz.”⁶⁸

KAYNAKÇA:

Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Gazeteler

Alemdar

Ati

Hadisat

İleri

Tasvir-i Efkâr

Dergiler

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

İhtiyât Zâbitleri Postası

Musavver Gençlik Vahdeti

Tarih ve Toplum

Türk Genci

---

⁶⁷Anadolu'da başlıca yedek subay teşkilatlanmaları Tokat, Kayseri, İzmir, Elazığ ve Kastamonu illerinde olmuştur. Konu hakkında geniş bilgi için bkz: M. Yasin Taşkesenlioğlu, *Milli Mücadele Döneminde Gençlik Teşkilatları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2007.

⁶⁸Ali Servet Öncü, *1908-1923 Yılları Arasında Erzurum Vilayeti'nin İdari ve Sosyo-Ekonomik Durumu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2006, s. 97.

Resmi Rapor ve Zabıtlar

- Cemiyetler Kanunu*, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1325/1909.
Düstur, Tertib-i Sani, I, 10 Temmuz 1324–29 Teşrin-i Sani 1327, Matbaa-i Osmaniye, 1329/1913.
İhtiyât Zâbitânı Kanunu, İstanbul Matbaa-i Askeriye, Süleymaniye, 1329/1913.

Hatıralar, Araştırma Eserleri Ve Makaleler

- AKŞİN, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele (Mutlakiyete Dönüş, 1918–1919)*, I, Ankara, 1998.
- ALKAN, Mehmet Ö. “Osmanlı’da Cemiyetler Çağı”, *Tarih ve Toplum*, XXXX/38, Ekim 2003, s. 4-12.
- ARIBIRNU, Kemal, *Milli Mücadele İstanbul Mitingleri*, Ankara, 1975.
- CRISS, Bilge, *İşgal Altında İstanbul*, İstanbul, 2000.
- Çiloğlu Hilmi, “Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti Nasıl Teşekkül Etti”, *Musavver Gençlik Vahdeti*, 8 Mayıs 1335/1919, S: 1, s. 5-6.
- ÖNCÜ, Ali Servet, *1908-1923 Yılları Arasında Erzurum Vilayeti’nin İdari ve Sosyo-Ekonomik Durumu*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2006.
- ÖZKAYA, Yücel, “İstanbul’un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul’dan Ankara’ya Kaçışı Olayı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, V/13, Kasım 1988.
- SUNATA, İsmail Hakkı, *İstanbul’da İşgal Yılları*, İstanbul, 2006.
- TANSEL, Selahattin, *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, I, İstanbul, 1991.
- TAŞKESENLİOĞLU, M. Yasin, *Milli Mücadele Döneminde Gençlik Teşkilatları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2007.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler (İkinci Meşrutiyet Dönemi)*, I, İstanbul, 1984.
- , *Türkiye’de Siyasal Partiler (Mütareke Dönemi)*, II, İstanbul, 1986.
- Türk İstiklal Harbi, I, *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1962.